

Az utolsó pesti verbunk

— Adalékok a kir. honvédség történetéhez —

Írta: Móricz Pál

Kevesen tudják, még kevesebben élnek olyanok, akik személyesen látták és visszaemlékeznek, hogy az utolsó pesti verbunk (toborzás) melábus eseménye éppen a magyar királyi honvédség megszervezéséhez fűződik... Sőt a még élő régi pesti honvédek, mint az öreg Nagy Ferenc ur (kárpitosmester), kit 1869-ben soroztak be a pesti első honvédszázalóhoz és mint altiszt, mint őrmester négy évig szolgált, ugyszintén a „Kénigsgasséból” Gelber Ede szerelómester, ki 1869-től egyváltéban tizenöt hónapig püfölte, dübörögtette a rézdobot a pesti egyes honvédeknek és tizedes volt, valamint a budai öreg Pertl Ferenc lakatosmester és a híres Aranyzarvas kávéháznak hajdani gazdája, aki meg 1870-ben szolgált a budai 63. honvédszázalóban, jóhiszemű tévedéssel és csalódással mindnyájan azt vitatták és ugy emlékeztek, hogy Pesten az utolsó verbunk 1866-ban, a porosz-osztrák hádjárat kitörésekor zajlott le; pedig a valóság mégis az, hogy Pesten és az ország más „toborzó-bizottságai” előtt a „honvéd név” cögére alatt ropták el az utolsó verbunkot.

Andrássy Gyula gróf miniszterelnök Budán, 1869 április hó 9-én 1882/elnöki szám alatt kiadott „honvédelmi miniszteri körendeletében” adta tudtul, hogy mivel az 1868. évi december hó 8-án szentesített

„törvény szerint csak október elején (1869) kezdődik az évenként besorozandók tetteles szolgálatideje, a sorhadból a tartalékba és ebből a honvédségbe való rendes áttétel pedig csak december végével történik, ugyanezért október előtt csak önkéntesekkel vehető munkába, a nemzet várákozásának kielégítése, a honvédség életre keltése. A király, mint mindig, méltányolva az ügy fontosságát s a nemzet óhaját, múlt március hó 31-éről kelt legmagasabb elhatározásával megengedni méltóztatott, hogy

a honvédség a lehető gyors és összhangzatos kiképeztetése céljából tanosztályok alakíttassanak és pedig elsöben is már jövő május hó 23-án, az ország egészére, annak minden kerületére kihatólag Ó. cs. kir. Fenségenek (József főherceg), a honvédség főparancsnokának közvetlen befolyása mellett Pesten, ennek felosztásával pedig az egyes kerületek székhelyein, azok területére szorítva. E tanosztályokhoz szükséges s az :/ alatti mellékletben kimutatott létszám biztosításának céljából a toborzás mielőbb kezdetét veendő, miben az ide :/ alatti zárt utasítás fog zsinórnértékül szolgálni.”

Ez utasítás alapján Pesten kívül — 1869 május elejével — még Budán, Pozsonyban, Kassán, Kolozsvarott, Zágrábban állítottak fel ilyen toborzási bizottságokat, az illető kerületi parancsnokoknak közvetlenül alárendáltak. A toborzási bizottságok tagjainak fölemlítésénél azonban hiába keressük a sarkanyus, táncos őrmestereket, tizedeseket, köztitézeket, dobost, kürtöst, muzsikus cigányt, csupán egy törzstisztről, egy kezelőtisztről, egy járási őrmesterről, a polgári hatóság egy kiküldöttjéről és egy orvosról történik emlékezés. A tanosztályok és az állandósítandó századok számára szükségelt legénység összegyűjtését tüzték ki egyik főfeladatukul. Két évre, esetleg a háboru tartomára verbuválták a meghatározott kellékeknek megfelelő legényeket. A kézipénzt (handsgeld), másként foglalat az orvosilag hadiszolgálatra alkalmasoknak elismert (új honvéd) önkéntesek feleskettetésük után szintén megkapták, mint előbb a császári armádia verbuváltjai. A sorhadban kiszolgált gyalog- vagy lovas tizedesek három, a volt szakaszvezetők és tizedesek két darab aranyat kaptak; puskaműveseknek és tanult vadászoknak ugyancsak két-két darab arany foglaló járt ki, ezenkívül minden önkéntes, midön a tanosztálynál tetteles szolgálatba lépett, ha gyalogos volt, 3 forint, ha lovas volt 3 forint 50 krajcár készpénzt kapott az aprólékos késziszerek beszerzésére.

A honvéd-toborzás, a honvéd-verbunk rikkantgatós módját nem éppen fogadták közetszesssel, sőt egy akkori szélső ujság a népszertlenül, kicsinyes verbuválás alkalmából azzal ijesztgette a föld népet: „miképp azok, kiket a honvédek közé soroznak, nem látják többé hazájuk földjét, mert elviszik cserébe azokért a muszkákért, akik a szabadságharcban elhullottak...”

Komolyabb a magja, keserűbb a hangja a Magyar Ujság támadó cikksorozatának.

— A saját javunk érdekében azt kell óhajtanunk, — írja egyik alkalommal a toborzással kapcsolatban, — hogy a honvédség a célba veti tervezetben ne jöjjön létre és a honvéd egyenruhát hazánkban inkább sohase lássuk, semhogy a honvéd nevet egy oly haderő által lássuk képviselve és kompromittálva, melylyel a hatalom csak függelék szerepet játszat és amelyet a rendes, elnemzetlenített, közös, osztrák sereg tulereje alatt, mint gyöngye vak eszközt használhat fel minden céljaira.

Az utolsó pesti verbunk 1869 május hó 9-én vonult ki az — utcára... Ekkor s erről írták: „muzsikálnak, verbuválnak, de bizony, kevés csap fel katonának. A budai honvéd toborzó nyeresége hat szál legény, Pesten az első napon (hétfőn) délig csak kettő állt be: egy városi biztos és egy drabant...” Pedig — egy későbbi h iradás szerint — a lépet is vastagabbra mézelték, egy újabb rendelettel „minden közhonvéd a már kiszabott dijon kívül öt forintot kap a toborzásnál.” E rendelet azon honvédekre is áll, kik már eddig jelentkeztek.

Az utolsó pesti verbunk lefolyásáról egyébként komoly leírás vagy hangulatos rajz nem maradt fenn. A kortársak közönyösen, érdektelenül siklottak el mellette, egy-két mókás, vagy csufolkodó és kesernyes közlemény örökíti e nem mindennapi, a történetírás szempontjából mégis csak több figyelemre méltóbb mozzanatot... A kesernyes szavu ujság-kuruckodásból mindamellett következtethetünk rá, hogy eltorzult végvonaglásában minő képet is

mutathatott ez az utolsó pesti verbunk?...
 „Nem úgy van már, mint volt régen, nem az
 a nap süt az égen, — írta a Magyar Ujság —
 honvéd-toborzásnak keresztelni azt a szánandó
 evickélést, melyet az a siralmas képű, fekete-
 sárga zsinóros honvéd strázsamester a kerepesi
 vámháztól a Rókusig, onnan meg vissza el-
 követ, legalább is iszonyatos kegyetlenség azon
 név iránt, melylyel történelmünk legszebb és
 legdicsőbb lapjai állanak oly szoros összekötte-
 tésben, mint amilyenben áll a fény az árny-
 nyal“, — majd pedig így folytatja tovább —
 „ha a kormánylapok lelkesítő felszólalásainak
 csak ennyi lett a sikere, ez bizony nem sok,
 s ha a toborzásnak lesz mégis eredménye,
 örvendetes lesz annyiban, hogy kissé meg-
 tisztítja városunkat... Délig négyet tudtak
 fogni a kilátásba helyezett aranyak. E négy
 oszlopát láttuk a dicső 69-iki honvéd seregnek,
 s mondhatjuk, annyi sem néz ki melabus, éhes
 arcaikból, hogy — futni tudjanak.“

A „Ludas Matyi“ egykorú lapszámában
 csákós, karikalábu, rezesorru, zászlós, dü-
 löngelő katona-alaknak rajzolta meg az utolsó
 pesti verbunkost néhány rongyos muzsikus-
 cigány kíséretével és inkább a szájtáti inasgye-
 rekek környezetében... E gyengécske torz-
 rajzról nem sokkal sikerültebb „Az Üstökös“
 nek ugyanezen alkalomból írott, bizonyos ne-
 vezetű „Kálmán diák“-tól jegyzett dőcögős s
 itteni következő versikéje:

Motto: *Muzsikálnak, verbuválnak,
 Gyere pajtás katonának!*

*Ide, ide, aki legény, áll a verbung,
 A fizetés: dupla-lénung, prófunt, verdung!
 Siet magas, kicsi (jó, ha fölér állig),
 Nem néznek „mértékre“, mindegyik beválik!*

*Foly a csata, pardont senki sem ad, se kér,
 Sápadt-arc rózsája; ráömlő piros vér!*

Bömböl-bug az ágyu, puska ropog-durrog.
Holt arcokra vet fényt fáklyavilág, szurok.

Kinos éjszakára ébredező hajnal,
Szeméből az álmod törüli nagy bajjal,
Kocsonyába fagyott békamódra pislog,
Szempillája nehéz, mintha nyomná billog!

*

Ne tessék busulni, tréfa ez az egész,
Uj-kocsmát nyitottak, — ott volt a harc, a vész!
Plakát hirdette: „ma pénzért, holnap ingyen!”
Elég, hogy sok népet a kocsmába vigyen.

Dupla lénung: „nagy porció, s igen olcsó”.
É jelszóra tört ki a nagy ribillió!
Elhullottak: csirkék, — elfogyott vér: egri,
A kocsmáros nevet, publikum kesergi.

*

Ha nehézkesen, ha sok csufolkodás között
indult is meg s zajlott le az utolsó honvéd-
verbunk, a kezdet első sikere mégsem maradt
el. József főherceg, honvédfőparancsnok 1869
június 1-én közrebocsátotta történeti becsü,
érdekességü „napiparancsát” a pesti „honvéd
központi tanosztály megnyitjáról”... Mint
amilyen soványkás volt az utolsó verbunk, a
legmagyarabb főhercegnek a honvédséghez in-
tézett ez első napiparancsát sem mindnyájan
találták eléggé magyarosnak, szívhez szóló-
nak... Mindamellett lassan-lassan hozzáme-
legedtek új honvédeinkhez, a „Vasárnapi Uj-
ság” június 27-diki számában a következő,
sok tekintetből felettebb jellemző kis közle-
mény olvasható a magyar királyi honvédség
legelső altiszti, illetve oktató-iskolájáról:

— A honvédség tanosztálya jelenleg 567
gyalog és 170 lovas honvédből áll; a vihar-
edzett arcoktól kezdve különféle fokozatait lát-
hatni a kornak: — a 14 éves gyermekig...
Hanem a puskát jól forgatják már és büsz-
kék, hogy ők honvédek.